

Юлія Лук'янюк, Лілія Шасцярнёва
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

ПОЛІСЕМІЯ І АМАНІМІЯ Ў ЛЕКСІЦЫ КАМП'ЮТЭРНАЙ ПАДСІСТЭМЫ

Лексіка камп'ютэрнай падсістэмы адрозніваецца стылістычнай неаднароднасцю. Яе часткі: літаратурная (тэрміналогія) і пазалітаратурная (прафесійна-прастамоўная лексіка і жаргон) – з'яўляюцца самастойнымі лексічнымі падсістэмамі, што маюць спецыфічную структуру. Так, многія лінгвісты (В. П. Даніленка, Б. М. Галавін, Р. Ю. Кобрын, В. С. Ахманова, І. З. Кацялова) лічаць тэрміналогію часткай агульналітаратурнай мовы і тым самым сцвярджаюць, што тэрмінам характэрны тыя ж лексіка-семантычныя працэсы, па якіх развіваецца і лексіка літаратурнай мовы ў цэлым. Зыходзячы з гэтага меркавання полісемія не разглядаецца намі як непажаданая з'ява.

Вылучаюць абсалютную і адносную адназначнасць тэрміна. Абсалютнай адназначнасцю валодаюць камп'ютэрныя тэрміны, якія адназначныя ў межах усёй тэрміналагічнай лексікі. Напрыклад, тэрмін *браўзэр* мае наступную дэфініцыю: «праграма, якая дазваляе праглядаць на дысплэі камп'ютэра інфармацыю з камп'ютэрнага сеціва» [7, с. 156]. Адносная адназначнасць выяўляецца ў тых выпадках, калі тэрмін адназначны ў межах пэўнай тэрміналогіі. Так, тэрмін *закладка* ў камп'ютэрнай тэрміналогіі мае толькі адно значэнне: «запісная кніжка цікавых карыстальніку адрасоў сеціўных рэсурсаў, якія ён адзначыў падчас работы з праграмай прагляду Web. Пры дапамозе закладкі робіцца паметна вузла сеціва www, які ўяўляе інтарэс для карыстальнікаў» [1, с. 515]. У агульнаўжывальнай мове гэтае ж слова мае іншае значэнне: «палоска паперы, або істужка, якая ўкладаецца ў кнігу, каб адзначыць патрэбную старонку» [6, с. 214]. У гэтым выпадку можна гаварыць пра міжгаліновую полісемію. Што гэта міжгаліновы полісемант, а не амонім, вынікае з таго, што ў розных падсістэмах мовы паняцце *закладка* вылучаецца на аснове пэўнай дыферэнцыяльнай прыметы. І ў камп'ютэрнай тэрмінасістэме, і ў агульнаўжывальнай мове тэрмін *закладка* напаяўняецца своеасаблівым зместам, абумоўленым адпаведнай паняццёвай сістэмай, не страчваючы пры гэтым агульнай катэгарыяльнай семы 'адзначаць што-небудзь'. Такім чынам, на наш погляд, калі тэрмін судносіцца з паняццямі, якія сістэмна не звязаны адно з другім, гэта значыць праяўляецца ў розных тэрміналагічных палях, яму характэрна міжгаліновая мнагазначнасць, што істотна не ўскладняе

камунікацыю. У такіх выпадках кантэкст выяўляе канкрэтнае тэрмінаполе, а праз гэта і адпаведнае значэнне тэрміна. Падобную мнагазначнасць тэрміналогіі можна лічыць дапушчальнай. Недапушчальнай з'явай мнагазначнасць становіцца тады, калі тэрмін аб'ядноўвае блізкія паняцці аднаго тэрмінаполя. Гэта ўскладняе камунікацыю, перашкаджае правільнаму разуменню сутнасці розных з'яў, якія абазначаны адным і тым жа тэрмінам.

Наяўнасць з'явы аманіміі ў тэрмінасістэмах прызначаецца ўсімі лінгвістамі без выключэння. У даследаванай намі камп'ютэрнай падсістэме ўнутрыгаліновая аманімія прадстаўлена адзінкавымі прыкладамі. Так, амонімамі з'яўляюцца наступныя камп'ютэрныя тэрмінаадзінкі:

«*Манітор*¹ – прылада адлюстравання тэкставай і графічнай інфармацыі, заснаваная на выкарыстанні электронна-прамянёвай трубка ці вадкіх крышталюў» [7, с. 608];

«*Манітор*² – антывірусная праграма, якая ўвесь час знаходзіцца ў аператыўнай памяці пасля выключэння камп'ютэра і выдае сігнал небяспекі пры ўзнікненні характэрных для дзеяння вірусаў адхіленняў у працы» [7, с. 608].

Менавіта ўнутрыгаліновая аманімія з'яўляецца непажаданай з'явай для тэрміналогіі. Неабходна адзначыць, што для камп'ютэрнай тэрміналогіі ўнутрыгаліновая аманімія не характэрна.

Камп'ютэрнай тэрмінасістэме ўласцівая міжгаліновая і міжсістэмная аманімія. Напрыклад, тэрмін *вірус* – «спецыяльная камп'ютэрная праграма, здольная самаадвольна далучацца да іншых праграм і пры запуску апошніх выконваць розныя непажаданыя дзеянні: псаваць файлы, знішчаць даныя і інш.» [7, с. 206]. Такое значэнне гэты тэрмін будзе мець толькі ў межах камп'ютэрнай тэрміналогіі. Але ён уваходзіць і ў межы тэрмінаполя медыцыны і набывае там зусім іншае значэнне: «найдрабнейшая няклетачная часцічка, што размнажаецца ў жывых клетках і выклікае заразнае захворванне» [6, с. 113]. У гэтым выпадку праяўляецца міжгаліновая аманімія. А міжсістэмная назіраецца тады, калі адно і тое ж слова з адным значэннем уваходзіць у сістэму агульналітаратурнай лексікі, а з другім – у камп'ютэрную тэрміналогію. Разгледзім слова *сеціва* (*сетка*). У гэтым выпадку нас цікавяць дзве дэфініцыі:

1. Сукупнасць шляхоў, каналаў, ліній сувязі і г. д., якія размешчаны ў якой-небудзь прасторы; сукупнасць устаноў, арганізацый, прадпрыемстваў і г. д., якія размешчаны ў розных месцах і звязаны адзінай сістэмай; сукупнасць асоб, якія ўваходзяць у такія установы [7, с. 910];

2. Камп'ютэрнае сеціва, інтэрнэт [7, с. 911].

Гэта з'ява міжсістэмнай аманіміі. З першым значэннем слова сеціва (*сетка*) выкарыстоўваецца ў камп'ютэрнай тэрміналогіі, з другім – у агульналітаратурнай мове як агульнаўжывальная адзінка. Інакш кажучы, у гучанні і напісанні супалі намінанты ў дзвюх падсістэмах мовы – навуковай і агульналітаратурнай.

Жарганізмы, як і тэрміналагічныя адзінкі, таксама ўступаюць у адносіны полісеміі (*Бліны* 1. Кампакт-дыскі. 2. Дыскі ў вінчэстэра. 3. Флопідыскі. 4. Любыя іншыя дыскі) і ўнутранай і знешняй аманіміі паміж камп'ютэрнымі жарганізмамі і словамі агульнанароднай мовы і іншымі сацыялектамі. Напрыклад, лексемы *чайнік* – 'нявобразны праграміст', *движок* – 'ядро камп'ютэрнай праграмы' ўзяты з жаргону аўтамабілістаў, дзе яны абазначалі нявобразнага вадзіцеля і аўтамабільны рухавік. У крымінальным жаргоне *мокрушнік* – 'чалавек, які ідзе на забойства' [8, с. 108], у камп'ютэрным *мокрушнік* – 'праграміст-сістэмшчык, які працуе на Макара Асэмблеры', у агульным жаргоне *мыло* – 'мыльная опера, шматсерыйны тэлевізійны серыял', у камп'ютэрным – 'электронная пошта', *тачкай* у маладзёжным жаргоне называюць аўтамабіль, а ў маўленні камп'ютэршчыкаў гэта камп'ютэр. Відавочная сувязь паміж моднымі словамі сучаснасці *глюк* 'памылка ў рабоце, неадэкватная рэакцыя праграмнага забеспячэння', *глючить*, *глюкануть* 'збой у праграмным забеспячэнні' і на жаргоне наркаманаў *глюк*, *глючить* 'галюцыніраваць пад уздзеяннем наркотыкаў'. У слоўніку вядомага даследчыка В. С. Елістратава названыя лексемы прыведзены ў наступных значэннях: **ГЛЮК**, -а, м. Что-л. кажучееся, галлюцинацыя, міраж (обычна в состоянии алкогольного или наркотического опьянения). ♦ **Ловить глюки** – галлюцинировать, иметь видения, находится в сомнамбулическом состоянии. **ГЛЮЧИТЬ**, -чу, -чишь, *несов., без доп.* 1. Вести себя странно, необычно, неадекватно ситуации. 2. О каком-л. механизме, устройстве (часто о компьютере): давать сбои, не реагировать на команды, оказывать неожиданные побочные эффекты. Комп (компьютер) глючит [3]. 3. Таким же значенем падаюцца названыя жарганізмы і ў іншых лексікаграфічных працах [2, с. 196; 4, с. 90].

На наш погляд, аманімія і полісемія ў лексіцы камп'ютэрнай падсістэмы – з'явы, якія нельга адмаўляць. Працэс навуковай камунікацыі яны не ўскладняюць, таму што сэнсавую дакладнасць і міжсістэмныя, і міжнавуковыя амонімы і полісеманты набываюць у кантэксце, г. зн. у адпаведным тэрмінаполі.

1. Воройский, Ф. С. Информатика. Новый систематизированный толковый словарь-справочник (Введение в современные информационные и телекоммуникационные технологии в терминах и фактах) / Ф. С. Воройский. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ФИЗМАТЛИТ, 2003. – 760 с.

2. Грачев, М. А. Словарь тысячелетнего русского аргю / М. А. Грачев. – М.: РИПОЛ классик, 2003. – 1119 с.

3. Елистратов, В. С. Словарь русского аргю / В. С. Елистратов [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gramota.ru/slovari/argyo/53_2455.

4. Левикова, С. И. Большой словарь молодежного сленга / С. И. Левикова. – М.: Гранд; Фаир-пресс, 2003. – 923 с.

5. Словарь молодежного и интернет-сленга. Толкование более 10 000 слов и выражений / авт.-сост. Н. В. Белов. – Минск: Харвест, 2007. – 256 с.

6. Глуначальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65 000 слоў / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко. – 3-е выд. – Мінск: БелЭн, 2002. – 784 с.

7. Толковый словарь русского языка начала XXI века. Актуальная лексика / под ред. Г. Н. Складневской. – М.: Эксмо, 2008. – 1136 с.

8. Толковый словарь уголовных жаргонов / под ред. Ю. П. Дубягина и А. Г. Бронникова. – М., 1991. – 206 с.